

लालित्य कवितासङ्ग्रहको कृतिपरक अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय
नेपाली केन्द्रीय विभागअन्तर्गत स्नातकोत्तर तह
दोस्रो वर्षको दसौं पत्रको प्रयोजनका लागि
प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी
वासुदेव पौडेल
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
कीर्तिपुर, काठमाडौं,
२०६४

शोधनिर्देशक
उप-प्राध्यापक कृष्णप्रसाद आचार्य

लालित्य कवितासङ्ग्रहको कृतिपरक अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय
नेपाली केन्द्रीय विभागअन्तर्गत स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दसौं
पत्रको प्रयोजनका लागि
प्रस्तुत

शोधार्थी
वासुदेव पौडेल

नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
कीर्तिपुर, काठमाडौं
२०६४

शोधनिर्देशकको मन्तव्य

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभागको एम. ए. दोस्रो वर्षका छात्र श्री वासुदेव पौडेलले **लालित्य कवितासङ्ग्रहको कृतिपरक अध्ययन** शीर्षकको शोधपत्र मेरो निर्देशनमा तयार गर्नु भएको हो । निकै परिश्रमपूर्वक तयार पारिएको उहाँको शोधकार्यप्रति म पूर्ण सन्तुष्ट छु र प्रस्तुत शोधपत्र शोधमूल्याङ्कन समिति समक्ष मूल्याङ्कनका लागि सिफारिस गर्दछु ।

.....
शोध-निर्देशक

उप-प्रा. कृष्णप्रसाद आचार्य

नेपाली केन्द्रीय विभाग

त्रि. वि., कीर्तिपुर

मिति : २०६४/३/२८

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत
नेपाली केन्द्रीय विभाग, कीर्तिपुर

स्वीकृति पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत विश्वविद्यालय क्याम्पसका छात्र वासुदेव पौडेलले त्रि.वि. नेपाली केन्द्रीय विभाग, कीर्तिपुरको स्नातकोत्तर तह एम.ए. नेपाली विषयको दसौं पत्रको प्रयोजनका लागि प्रस्तुत गर्नुभएको **लालित्य कवितासङ्ग्रहको कृतिपरक अध्ययन** शीर्षकको शोधपत्र स्वीकृत गरिएको छ ।

शोधमूल्याङ्कन समिति

क्र.सं. नाम

हस्ताक्षर

१. (विभागीय प्रमुख) प्रा. घनश्याम उपाध्याय

.....

२ (शोध निर्देशक) उप.प्रा. कृष्णप्रसाद आचार्य

.....

३. (बाह्य परीक्षक) प्रा. मोहनराज शर्मा

.....

मिति: २०६४/३/२८

कृतज्ञता-ज्ञापन

प्रस्तुत शोधपत्र **लालित्य कवितासङ्ग्रहको कृतिपरक अध्ययन** आदरणीय गुरु उप.प्रा. श्री कृष्णप्रसाद आचार्यज्यूको कुशल निर्देशनमा तयार पारिएको हो । यो शोधपत्र तयार गर्ने सन्दर्भमा आइपरेका विभिन्न समस्याहरु एवम् अड्चनहरुसँगै जुध्ने प्रेरणा दिदै सही पथपद्धतदर्शन गराएर अधि बढ्न उत्प्रेरित गरी आफ्ना कतिपय व्यवहारिक कार्यहरुको पर्वाह नगरी समुचित दिग्दर्शन गराउनु भएकोमा श्रद्धेय गुरुप्रति म हार्दिक कृतज्ञता एवम् श्रद्धाभाव व्यक्त गर्दछु ।

शोधपत्र तयार गर्ने क्रममा आफ्ना अत्यधिक कार्यव्यस्तताका बावजुत निरन्तर निर्देशन, सुझाउ तथा सल्लाह प्रदान गर्नुहुने विभागीय प्रमुख आदरणीय गुरु प्रा. श्री घनश्याम उपाध्याय (कँडेल) एवम् सम्पूर्ण गुरुवर्ग तथा प्रस्तुत शीर्षकमा शोधकार्य गर्ने अवसर जुटाइदिने नेपाली केन्द्रीय विभागप्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु ।

प्रस्तुत शोधपत्र तयार गर्ने क्रममा आवश्यक सामग्री उपलब्ध गराइदिने त्रि.वि. केन्द्रीय पुस्तकालय, कीर्तिपुर काठमाडौंप्रति हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु । त्यस्तै घरको आर्थिक तथा व्यवहारिक समस्याको पर्वाह नगरी आफ्नो अमूल्य श्रम र पसिना खर्चेर मेरो अध्ययनलाई यस चरणसम्म ल्याइपुऱ्याउन सहयोग गर्ने पूजनीय पिता गुरुप्रसाद पौडेल र माता शान्ता पौडेलप्रति म आजीवन ऋणी छु । मेरो हालसम्मको अध्ययनका क्रममा निरन्तर प्रेरणा तथा सुझाउ प्रदान गर्नुहुने ममतामयी दिदी शारदा पौडेल (खनाल) तथा अध्ययनलाई विभिन्न तवरबाट सहयोग पुऱ्याउने भाइ लेखनाथ पौडेल र बहिनी कल्पना पौडेलप्रति हार्दिक कृतज्ञता प्रकट गर्न चाहन्छु । त्यसैगरी प्रस्तुत शोधकार्यमा प्रत्यक्ष वा परोक्ष सहयोग गर्नुहुने श्रद्धेय मीतज्यू वासुदेव पाण्डेय (प्रभाकर), मित्र लेकप्रसाद प्याकुरेल, राजनकुमार वन लगायतका शुभेच्छुक साथीहरुप्रति म आभार व्यक्त गर्दछु र यस शोधपत्रलाई छिटो तथा शुद्धसँग टङ्कण गरिदिन क्रिएटिभ कम्प्युटर, कीर्तिपुरकी अपरेटर सुश्री अस्मी के.सी. प्रति पनि हार्दिक धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

अन्त्यमा म यस शोधपत्रको समुचित मूल्याङ्कनका लागि नेपाली केन्द्रीय विभाग, त्रि.वि. कीर्तिपुर समक्ष पेस गर्दछु ।

वासुदेव पौडेल
शोधार्थी
नेपाली केन्द्रीय विभाग
२०६४

विषयसूची

पृष्ठ

परिच्छेद - एक शोधपरिचय

१. शोधशीर्षक	१
१.२ शोधप्रयोजन	१
१.३ विषयप्रवेश	१
१.४ समस्याकथन	२
१.५ उद्देश्य	३
१.६ पूर्वकार्यको विवरण	३
१.७ शोधकार्यको औचित्य महत्त्व र उपयोगिता	५
१.८ सामग्री सङ्कलन विधि तथा सैद्धान्तिक ढाँचा	५
१.८.१ सामग्री सङ्कलन विधि	५
१.८.२ सैद्धान्तिक ढाँचा	५
१.९ शोधकार्यको सीमाङ्कन	६
१.१० शोधपत्रको रूपरेखा	६

परिच्छेद - दुई

लेखनाथ पौड्यालको जीवनवृत्त तथा व्यक्तित्व

२.१ लेखनाथ पौड्यालको जीवनको सङ्क्षिप्त परिचय	७
२.१.१ जन्म र अक्षरारम्भ	७
२.१.२ किशोरावस्था र प्रारम्भिक कविजीवन	७

२.१.३ औपचारिक शिक्षा	९
२.१.४ जीविकोपार्जन	९
२.१.५ पारिवारिक जीवन	१०
२.१.६ साहित्यिक जीवन	११
२.२ विभिन्न क्षेत्रमा रहेको लेखनाथको व्यक्तित्व विवरण	११
२.२.१ फुटकर कवि व्यक्तित्व	१२
२.२.२ खण्डकाव्यकार व्यक्तित्व	१३
२.२.३ महाकाव्यकार व्यक्तित्व	१३
२.२.४ नाटककार व्यक्तित्व	१४
२.२.५ अनुवादक व्यक्तित्व	१४
२.२.६ धार्मिक एवम् आध्यत्मिक व्यक्तित्व	१४

परिच्छेद -तीन

लेखनाथ पौड्यालको समग्र कवितायात्रा तथा लालित्यको योगदान

३.१ लेखनाथ पौड्यालको कवितायात्रा चरण विभाजन	१६
३.१.१ कविता यात्रा	१६
३.१.१.१ प्रथम चरण	१७
३.१.१.२ द्वितीय चरण	१९
३.१.१.३ तृतीय चरण (वि.सं. २००८-२०२२)	२०
३.१.२ लेखनाथको कवितायात्रामा लालित्यको योगदान	२१
३.१.३ लेखनाथ पौड्यालका काव्यप्रवृत्ति	२३

परिच्छेद चार

लेखनाथ पौड्यालको लालित्यको अध्ययन

४.१ लेखनाथ पौड्यालको लालित्यको अध्ययन	२५
४.२ कृतिपरक आधारमा लालित्यको विश्लेषण	२६
४.२.१ लालित्य भाग १ का कविताहरूको विश्लेषण	३०
४.२.२ लालित्य (भाग २) का कविताहरूको विश्लेषण	६०
४.३ लालित्यमा रहेका सत्यसन्देश शीर्षकका कविताहरूको विश्लेषण	७८

परिच्छेद - पाँच

उपसंहार तथा निष्कर्ष

५.१ उपसंहार	८०
५.२ निष्कर्ष	८१
सन्दर्भग्रन्थसूची	८६